

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՍՈՒՐՀԱՆԳԱԿ

ԹՈՒՂԹ Ժ.

Առակ մը. — Մարդ մը՝ որոյ դիմաց 37 միլիոն մարդ կ'ստորագրէր. — Մարդ մը՝ որոյ վրայ կ'ստորագրէր. եւ կ'ստորագրէր. — Լեհաստանի ինքիւրը. — Կայսեր մը խօսքը. — Գորգիոնի համագոյցը. — Եւրոպայի տէրութիւնը. — Հռոմէյ վարպետ պատասխանը. — Եւրոպական ժողովոյ մը գլխաւորութիւնը. — Գարձեալ առակ մը. — Նախնիներն կ'ըսէին. — Ատո՛ւնք ձեռքը կ'ապրուէր մը վրայ. — Ծառն մարդէն կ'ըսէին. — Պագին եւ Խուրքը. — Մերսիկոյի կորուստը եւ յայտը. — Անտանի դեպքները. — Լին եւ նոր աշխարհները կ'ապրէին. — Ընթերցողաց շատերուն հետաքրքրութեամբ աստիճանը. — Լեկային դատաւարը. — Կայսեր կարծիքը. — Բաղդադի ժողովը. — Այլանդակ ճանապարհը. — Գորգիոնի դուրս պոռթկացած ոգի մը. — Այլ եւ կ'ընէին բազմապէս. — Գնտարեւելքը. — Մարդաց սովորական հետաքրքրութիւնը. — Ռիշար անտանի վերադարձը. — Ամենայն դիմաց հակառակորդ ունի. — Լեկային առեւի հակա մը. — Եղովբոս եւ Օղապարիկ. — Երկնային շուքեան սխալը. — Տիւսի ողբերգութիւնը. — Լուսնին պատուհանը. — Ամէն բանի դիւրահաւան մէկը. — Գարձեալ Պապը. — Բաղդադ շինող Թատրոնայտը մը. — Քարմիսն տը Լիւզ. — Օղային պտուտակ եւ զանապտուտակ. — Դերասանաց պատիւը. — Էմմա Լիվրի եւ Միլան Քարմիսն. — Ամէն դերասան աղքատ է. — Մարիո. — Ռիսթըրի. — Գերագոյնութիւնը. — Որքան շինողը. — Կայսեր կատարելութիւնը. — Մոնթուս եւ իրեն վերաբերութիւնը. — Կայսեր մը խորհրդական խօսքը. — Գողթրու ճարտարութիւնը. — Գողթրու թշնամիները. — Կանաչաւոր (պրո) մը պատմութիւնը. — Գողթրու Քրիստը եւ Գողթրու. — Գողթրու ու փող. — Կերթին Բաղդադի լուր մը ուսկից խրատ կ'ապրէին. — Յունաց Թագաւորը. — Արեւելքի առաջին աղքատը. — Զեւեւելքի օրինակ մը. — Յունաստան եւ Լայպտան. — Լայպտ սմբարեւելքի ու փոքր. գողթրու. — Աղքատ քաղաքները. — Զարաթըստի լցուած ժողովուրդ մը. — Ամէն օր տեսած տխուր փորձերնս...

TOUT SEIGNEUR TOUT HONNEUR!
A կրտէ առակը: — Ամէն մարդուն պէտք է իւր պատիւը տալ. բայց եւս առաւել ան մեծ մարդուն՝ որոյ դիմաց երեսունեւեօթն միլիոն գաղղիացի գլուխ կ'ծռէ, եւ որմէ բոլոր Եւրոպա կ'անաճէ կամ կ'վախէ:

Կհասկընաք կարծեմ որ խօսքս նախնիներն կայսեր վրայ է. իրաւացի է ուրեմն որ այս թուղթս իրմէն սկսիմք, որովհետեւ արդէն նոյեմբերի 5-ին խօսած ճառովը անպէս շըշուկ հանեց՝ որ բոլոր այս ամիս իրեն վերայ է որ կ'ստի, եւ իրեն խօսքին վրայ է որ կ'ստորհի Եւրոպա:

== Նախնիներն թղթերովս բաւականապէս հասկըցուցած եմ որ Լեհաստանի ծանր խնդիրը աւելի ալ ծանրացաւ երկից մեծ տէրութեանց անմիաբանութեամբը. ուստի եւ

ամենայն քաղաքագէտ կհարցնէր թէ ինչ կերպով պիտի լուծուի այս գլխաւորահիմուն խնդիրը: Եւրոպա կտազնապէ՞ր՝ դիմացը նոր սարտախելի պատերազմի մը մօտալուտ վախի տեսնելով: Ամենուն աչքը նախնիներն վրայ դարձած էր թէ Ռէնտիւրի ժողովը գլխաւորած օրը (նոյեմբերի 5) ինչ խօսի պիտի արգեօք, եւ ինչ տեսութիւն ընէ Լեհաստանի խնդրոյն վրայօք: Այն նշանաւոր օրը հասաւ, եւ նախնիներն պարապը չհանեց Եւրոպայի ակնկալութիւնը: Իւր զօրաւոր ու ճարտասան ատենաբանութիւնը թէ ժողովոյն վրայ եւ թէ Եւրոպայի դահլիճներուն եւ քաղաքագէտներուն վրայ խոր ապաւորութիւն ըրաւ:

Միայն նախնիներն մը կարող էր կայսերական գահէն ազգապետ թէ «1815-ի դաշնադրութիւնը այսուհետեւ ոչինչ է», եւ միայն նախնիներն մը ձայնը կարող էր բոլոր Եւրոպայի այսպիսի ծանր խօսք մը լսելի ընել տալ:

Գաղղիոյ կայսրը այսչափով գոհ չըլլար, այլ եւ կանցնի Եւրոպայի խաղաղութեան պայման մը առաջարկելու, եւ այս պայման է՝ եւրոպական ժողով մը: Այսու միայն կրնան լուծուիլ ներկայ բազմալիմուն խնդիրները, որ մինչեւ ցայժմ՝ կապառնային ուրիշ կերպով չլուծուիլ՝ բայց եթէ սրոյ հարուածով, ինչպէս Գորգիոնի անլուծանելի հանգոյցը՝ զոր մեծն Աղեքսանդր լուծել համարեցաւ զարնելով՝ երկու կողմ ընելով:

== Յայտնի բան է որ նախնիներն այս մեծ առաջարկութիւնը Եւրոպայի տէրութեանց վրայ մեծ ազդեցութիւն պէտք էր ընէր, եւ ըրաւ: Մանաւանդ որ կայսրը Եւրոպայի մեծ ու երկրորդական տէրութեանց առանձին նամակներով ալ հաղորդեց իւր միտքը: Յորոյ ոմանք փութացան իսկոյն պատասխանել, իրենց հաւանութիւնը կայսեր հաղորդելով: Պապն ալ շուտ պատասխանեց, եւ յայտնեց որ չեմ ունի ամենեւին չըկրնար հաւանիլ այդ բանին: Հռոմ միշտ եւ ամէն բանի մէջ մէկ պատասխան մը միայն ունի, եւ է non possumus!!!

== Սակայն ամէն քաղաքագէտ կտեսնէ թէ Եւրոպական ժողովը մը ինչ մեծ գլխաւորութիւն ըրաւ:

թիւններ ունի իւր առջեւ, այսպիսի ժամանակ: Տարակոյս չկայ որ նափուէոն մեզմէ առաջ եւ մեզմէ լաւ տեսաւ զայդ: Իվերայ այսր ամենայնի՝ զարմանքն այն է որ չյուսահատեցաւ, եւ առաջարկեց, Հարկաւ քիչ տոնենէն պիտի տեսնեմք թէ ինչ եւք պիտի ունենայ այս առաջարկութիւնը: Երանի թէ խաղաղութեամբ լուծուէր ամենայն վէճ եւ խնդիր, եւ թագաւորաց սուրբերը մնային իրենց պատենին մէջ, որով եւ Եւրոպայ վայելէր խաղաղութեան սքանչելի պարգեւները, ազատելով պատերազմին սոսկալի խռովութիւններէն եւ նորա պատճառած ահաբեկիչ հետեւանքներէն: — Բայց վախեմ թէ նափուէոնի առաջարկութեանն ալ պիտի յարմար գայ ծանօթ առակին խօսքը՝ թէ C'est trop beau pour être vrai!

— Նափուէոն բոլոր Փարիզն ու Եւրոպան իւր վրայ խօսելու դրգուելէն վերջը՝ քաշուեցաւ արդ ի պալատն Քոնսիդերնի, կայսերական ընտանեացն հետ: Կայսրուհին եւ գինէ արգէն դարձած էր իւր ճանապարհորդութենէն, ամէն տեղ փառօք եւ ուրախութեամբ ընդունուելով, Գաղղիոյ ցամաքն եւ նեղէն ժամ մը հազիւ անցաւ չանցաւ՝ յանկարծ սարսափելի մրրիկ մը փրթաւ ծովուն վրայ, որ շատ մեծ վնաս տուաւ նաւերու:

Եթէ կայսրուհին ժամ մ'ալ ուշացած ըլլար թուրք մտնելու՝ անտարակոյս պիտի նաւաբեկէր, որովհետեւ Aigle (Արծուի) շոգենաւը որով կրնէր իւր ճանապարհորդութիւնը փոքր է եւ չէ կարող դիմանալ ալեկոծութեանց: Այս պատճառաւ ալ կայսրուհին աւելի դողալ սիրով ընդունուեցաւ ի Գաղղիացւոց, որովհետեւ ամենայն ոք զարհուրելով կմտածէր թէ ինչ մեծ փորձանքէ պահպանեց զնա Աստուծոյ ձեռքը:

— Մեքսիկոյ հետզհետէ խաղաղութիւնը կտարածուի: Ֆորէ մարէշալը դարձաւ ի Գաղղիա, Պագեն զօրավարը իրեն յաջորդեց եւ սկսաւ արգէն պատրաստուիլ Խուարեղի դէմ, որ այժմ՝ Սան-Լուի օք Փոբօգի ամուր քաղաքը քաշուած է, իրեն հաւատարիմ մընացած զօրավարներովը, որ են Իմոնիֆօրք, Ռուսկա, Խիւսսու, եւ անգուլթն Տոյրսո: Խուարէզ միաքը դրած է որ նեղը մտնելուն պէս Միացեալ-Նահանգները փախչի:

Սեքսիկոյ հրատարակուած հաշուէ մը կիմանամք որ Խուարեղի օրովը՝ երկրագործական, արուեստական, առեւտրական եւ հան-

քային եկամուտները 1,200 միլիոն փրանկ պակսեր են. մինչդեռ անկախութեան պատերազմէն ետեւ միայն 900 միլիոն կորուսած էր: Եկեղեցականաց ինչքը ոչինչ գնով ծախուելով՝ 22 միլիոն փրանկ տուին Խուարեղի. մաքսատունը՝ 22 միլիոն. բռնի փոխառութիւնք եւ տուրք՝ 80 միլիոն. բոլորը կընէ 660 միլիոն, զոր հասարակապետութիւնը երկու տարուան մէջ կլլեց: Ահա անգուլթն զոր նոր կայսերութիւնը պէտք է լեցնէ. եւ զոր կարելի իսկ է յուսալ, նայելով Մեքսիկոյի պողաբերութեանը, ոսկեբեր հանքերուն առատութեանը, եւ Գաղղիոյ պաշտպանութեանը:

— Աննամի դեսպանքը (*) Փարիզէն ելան, Սոքա թէպէտեւ բարբարոսներ, սակայն եւ այնպէս՝ քննեցին ու տեղեկացան իրենց երկրին պէտք եղածը: Լսելով հեռագրին օգուտները, որոշեցին որ իրենց երկիրն հասնելուն պէս աշխատին որ ելեքտրական գիծ մը Աննամիտանի վրայ ձգուի, որով Հիւսիս պիտի կապուի՝ մէկ կողմէն Գաղղիոյ հետ, միւս կողմէն ձափանի եւ Ամերիկոյ հետ:

Այսպէս ահա հին եւ նոր աշխարհը ցամաքային ելեքտրագծով կապելու խորհուրդը վերջապէս պիտի կատարուի. որովհետեւ ամենայն տէրութիւնք, որոց մէջէն պէտք է անցնի այն գիծը՝ իրենց հաւանութիւնը տուին: Եթէ այս մեծ գիծը հաստատուի՝ այնուհետեւ հարաւային Ամերիկայէն Եւրոպա լուր մը հասնելու համար 6 ժամ բաւական է. իսկ Փէքինէն Փարիզ՝ 2 ժամ:

— Ընթերցողացս մէջէն գիտեմ որ շատերը Սեքսիկոյի կամ Աննամի լրերէն աւելի հետաքրքրութեամբ կսպասեն որ Նասարի օդապարիկին վրայ նոր տեղեկութիւն մը տամ. որովհետեւ կյիշեն որ անցեալ թղթոյս մէջ ըսած էի թէ մէկ քանի շաբաթէն նորէն պիտի օդանաւէ Նատար, եւ յիշուի, տուած խօսքը կատարեց Հսկային արժանի հսկայազօր գնտապետը:

Այս անգամուան բազմութիւնը շատ աւելի ալ էր. կայսրն ինքնին եկած էր եւ իւր ներկայութեամբը կպատուէր կմեծարէր ըզնատար, եւ կուզէր ցուցանել թէ իրեն համար անտարբեր բան մը չէր երեւնար նորա խոստացած օդային պտուսակը (hélice aérienne):

(*) Տես թուրք էջ 251.

Նատարայ ուղեկից էին երկու կօսար եղբարք, — որ տէրութեան անվեհեր օգնաւորքն են —, քանի մը բարեկամք, եւ կին մը՝ Նատարայ մատաղ ամուսինը:

Բայց այս անգամուան ճանապարհորդաց բաղդը շատ դժբաղդ եղաւ: Յաջողութեամբ մինչեւ գիշեր օգնաւորէն ետեւ, յանկարծ քամի մը ելաւ սկսաւ զգունտը անհնարին երազութեամբ քշել գէպի ծովուն վրայ:

Երբ ճանապարհորդքն ահաւորով լցուած՝ կմտածէին թէ ինչպէս պիտի կարենան Ովկիանոսին վրայէն անվտանգ անցնիլ գիշերւան մէջ, — յանկարծ քամին ներհակ փոխուեցաւ եւ սկսաւ գունտը գէպի ցամաք քշել՝ Պելճիոյ վրայէն անցնելով:

Այս յաջողութեան վրայ ունեցած ուրախութիւնն չերկարեց: Հօլանտայի վրայէն սկսաւ գունտը գէպի Զուիսթրգի ճահիճը գահալիւթել: Դարձեալ սարսափեցան ճանապարհորդքն, բայց եւ այս անգամ ազատեցան. Հսկայն սկսաւ բարձրանալ եւ գէպի Հաննովեր ուղղել իւր սրնթեաց արշաւանքը:

Գիշերուան պահապանք, գեղացիք, աւագակք, ճանապարհորդք, թռչունք, գաղանք, կենդանիք, ամէնքն առ հասարակ Հսկայն տեսնելով՝ սարսափած կփախչէին. այլանդակ ճանապարհ մը կամ գիշերուան ոգի (սիւն) մը համարելով զայն, դժոխքէն դուրս բխած, Շատերը, մանաւանդ պառաւները՝ երեսնին իտալեանքելով կփախչէին, քաջերը օգապարկին վրայ հրացան կպարպէին, իսկ շուները սարսափելի աղաղակ փրցուցած կհաչէին:

Անկարելի է բացատրել թէ ինչ գրութեան մէջ էին խեղճ օգնաւորք, որոց ամէն վայրկեան նոր ահաւոր վտանգներ դիմացնին կենէր. վերջապէս Հսկայն այն աստիճան ցածցաւ՝ որ արագքնթաց արշաւանաց ժամանակը իւր երկաթ խարիսխովը կզարնէր արմատաքի կքանցէր ահագին ծառերն ու կզարնէր կքանցէր դիմացի եկած տնակները, եւ ջարդուբուրդ կընէր ելեքտրական թելերն ու սիւները:

Խեղճ օգնաւորք ինչ պիտի ըլլանք ըսելնին չմնաց, Հսկայն Նիւպորտի անտառին վրայ շտկուեցաւ, ու զարնուելով այն բազմադարեան ծառերուն հետ՝ շատ մը զարկաւ տապալեց, բայց եւ ինքն այն զարնուածքովը պատռուեցաւ, ծառոց ճիւղերուն հետ բռնուեցաւ, ու այնպէս մը սարսափելի ցընցուեցաւ որ ճանապարհորդք վար թափեցան. ոմանք աւելի, ոմանք պակաս վիրա-

ւորուելով, բայց ամէնն ալ մահուրնէ ազատուելով: Աւելի վտանգուողն եղաւ ինքն Նատար՝ որոյ սրունդին մէկ ոսկրը վնասուեցաւ, եւ Նատարի կինը՝ որոյ լայն եւ երկայն զգեստները պլլուելով չուաններուն հետ՝ չկրցաւ դուրս փախչիլ, եւ Հսկային տնակին տակ մնալով քաշկռտուեցաւ: Հագիւ կրցան օգնութեան հասնիլ եւ ազատել խեղճ կինը իմօտալուտ մահուանէն, թէեւ խոց վիրաւոր:

Այս գնտակոծելոց ⁽¹⁾ ձախորդութեան լուրը շուտով տարածուեցաւ, վաղղ վաղղի եկան, ոմանք՝ օգնութեան հասնելու, շատերն ալ (ինչպէս որ մարդոց սովորութիւնն է) հետաքրքրութեամբ եղածը տեսնելու: Բժիշկ, վիրաբոյժ, տէրութեան պաշտօնեաներ՝ ամենայն խնամք առատաձեռնեցին նոցա, մանաւանդ Նատարայ եւ ամուսնոյն, եւ տարին իշաննովէր: Հօն կանչուեցաւ հեռագրով եւ Ռիչար անուանի վիրաբոյժն ֓արիզու, եւ մեր գնտակոծեալները բոլոր քաղաքին եւ շրջակայից խօսակցութեան նիւթ եղան: Փարիզու լրագիրը եւս լցուեցան Հսկային լրերովը, եւ ամէնքն անհամբեր կըսպասէին Նատարի վերադարձին:

Դարձաւ եկաւ նա գրեթէ բոլորովին աւողջացած. եւ որպէս զի ցուցնէ թէ եւ ոչ մի վտանգ զինքը չկրնար յուսահատեցընել իւր խորհրդէն՝ այժմէն խօսք տուաւ որ ձմեռն անցնելուն պէս՝ նորէն պիտի սկսի օգազնացութիւնը, մինչեւ որ պէտք եղած ստակը ժողովէ օղայիս պոստակի փորձն կարողանալու յարգիւնս ածել:

Տարակոյս չկայ որ ամենայն գիւտ իսկզբան շատ թերահաւատներ կունենայ, շատ անգամ նաեւ հակառակորդ ու ծաղր ընողներ: Այսպէս է Նատարին, մանաւանդ որ Մոնկոթիլէի իվեր այսչափ փորձ ու ջանք մինչեւ ցայժմ պարապ ելան օգազնացութեան անվտանգ կերպը գտնելու:

Նատար իւր Հսկայ գունտը դրկեց իննտոն, ինքն ալ ետեւէն պիտի երթայ որ Անգղիայի հետաքրքիր ժողովրդեան ցուցնէ զայն ստակով, եւ ելած շահովը (որ անշուշտ շատ մեծ պիտի ըլլայ) կյուսայ որ ոչ միայն այս անգամուան քաջած մեծ վնասը լեցընել կարենայ, այլ եւ ապագայ օգաչուութեանն ալ ծախքը հանել յաջողի:

(1) Հարկ է որ այս բառը շինեմք այսուհետեւ. երբ ջրոյ մեջ նստող կենաւորներն, օդոյ մեջ գնտալուք՝ այսինքն գնտով շրջագայողներն ալ ուրեմն կգնտակոծին:

= Կտեցի թէ Կոտար եղբարք մտքերնին գրեր են Հսկայէն շատ աւելի մեծ օգտագունտ մը շինել, որ պիտի կարենայ պարունակել 14 հազար մեթր խորանարդ կազ. մինչդեռ Հսկայն 6800 մեթր միայն կրնար ընդունել: Ըսել է թէ Հսկայն՝ ասոր քով թզուկ (միւսէ) մը պիտի երեւնայ:

Եթէ այս ընթացքով երթամք՝ կարծեմ՝ քիչ ատենէն Եղովպոսի անկարելի համարուած խոստմունքը պիտի կատարեն մարդիկ, օգուն մէջ քաղաքներ շինելով:

Եղովբոս... Եղովբոս եւ Օգտապարիկ...:

Կտեսնէք որ այսօրունէ չէ որ մարդիկ աչուքնին վեր վերուցած՝ փորձութիւննին կուգայ երկիրս թողուլ ու երկինք թռչիլ:

Ինչո՞ւ համար արդեօք...

Ես՝ որ այդ փորձութիւնն երբէք ունեցած չեմ, չեմ կարող հասկանալ թէ մարդիկ ինչո՞ւ երկնաքոյրքեան փափաքն ունին:

Տիւսի գաղղիացի ողբերգակին որ լսեմք, նա կըսէ թէ «Երբ աշխարհիս վրայի եղած «բաները կտեսնեմ» ինձ փափաք մը կուգայ «փախչիլ լուսնին մէջ երթալ, եւ հոն պառուհան մը բանալով՝ մարդկային ազգին «վրայ թռնել»:

Յուսամ՝ որ Պ. Նատար այս ողբերգական գաղափարները չունենայ:

Եւ ոչ իսկ Պ. Բարմիան չը կ'ըզ:

Ո՞վ է Պ. Բարմիան տը Լիւզ, պիտի ինձ հարցնէք: Շիրակը՝ ես ալ գինքը չեմ ճանաչեր, բայց իրեն թեր կելլամ:

— Չճանչցած մարդով:

— Այո, վասն զի

«Վառօդոյ ու տպագրութեան գիւտերէն, «եւ Նոր-Աշխարհի գտնուէն ետեւ՝ ես «գիւրահաւան եմ՝ ամենայն բանի: — Եթէ «մէկն ելնէ քսէ թէ մարդուն մէկը հնարքը «գտաւ հինգ վայրկեանի մէջ Փարիզու լրերն «առնելու, կամ՝ ըսելու ըլլայ թէ ջրոյ մէջ «կրակ կայ, կամ՝ թէ՛ դեռ Նոր աշխարհք «ներ կան գտնելու, կամ՝ թէ՛ օդուն մեջ կա «տելի ե շրջապայտ, — ես չեմ կրնար ըսել «թէ՛ ոչ, անկարելի բան է այդ»:

Այսպէս կըսէ Աւլորոս, որ Ressources de Quinolaին մէջի սեղանաւորն (սարաֆ) է: Պալգաքի այս կատակերգութեան անցեալները ձեւացուած ժամանակը, երբ գերասանը Աւլորոսի վերոյիշեալ խօսքը կըսէր եւ վերջացուց, հանդիսականք դարձան դէպ ինտար նայեցան եւ սկսան ծափ զարնել:

= Կյիշէք որ անցեալ թղթիս մէջ ըսած էի թէ Պալգաք կյուսար այս խաղով բաղդը շինել, եւ թէ յոյսը պարապ ելաւ: Լաւ, բայց ահա Պ. Տը Պօֆօն՝ Վոսիլի թատեր վերաստեւուցը՝ որ վերայարոյցն արդ Պալգաքի այս կատակերգութիւնը, յաջողեցաւ բաղդը շինել, Սակայն չկարծէք թէ Quinolaի բերած առատ շահովը, վասն զի արդէն հանդիսատեսից քիչ գալէն՝ հասկըցաւ Պ. տը Պօֆօն թէ այժմու հասարակութեան ալ ախորժելի չէր այդ կատակերգութիւնը, ուստի եւ գաղթեցուց:

Ինչո՞վ ուրեմն բաղդը շինեց Վոսիլի վերաստեւուցը. — Quinolaին յուսութեւնք եղաւ իրեն: Այն կատակերգութեան անունը թատրոնի ագիթին վրայէն վերցընել տուած օրը Պ. տը Պօֆօնի աւետիա եկաւ թէ Լիոնի մէջ իրեն ժառանգութիւն էր ընկեր 2,500,000 ֆրանք: (Լաւ կարգացէք, խնդրեմ, երկու միլիոն հինգ հարիւր հազար ֆրանկ...): — Ինչո՞ւ Պալգաք, ողջ ըլլալու էիր որ լսէիր:

= Բայց մեք շատ հեռացանք կարծեմ Պ. Բարմիան տը Լիւզէն, որուն վրայ վերը սկսեր էինք խօսել, ու խօսքերնիս կէս մնաց: Արդ այս Պարոնը կհրատարակէ թէ ինքն ալ գրտած է օղայիկ պատակ մը, թէ եւ Նատարինէն տարբեր: Նատար բոլորովին կարհամարհէ զօգտագունտը, իսկ սա գրականագրականի կվերածէ: Պ. Բարմիան տը Լիւզ՝ իւր մտածածը պատկերով ալ կըրացատրէ, հասարակաց ներկայացընելով զայն: Շատ բան եթէ իւր պատկերը տեսնողներէն տասը հոգի բան մը հասկըցած ըլլան:

= Հասարակաց թատրոնի դերասանաց վրայ ընդհանրապէս ամենայն տեղ լաւ համարմունք չկայ: Ոչ միայն արեւմտեան եկեղեցին մերժած է նոցա հանդիսաւոր թաղումը, այլ եւ քաղաքական ընկերութիւնն անգամ նոցա վրայ պաղ աչքով մը կնայի, իբրեւ ստորին աստիճանի եւ անբարոյական անձանց վրայ: Ուստի եւ զրկուած են նոքա ի պատուաւոր ժողովոց եւ յակմբից, իբրեւ թէ նոցա ներկայութիւնը անպատիւ ընէր այն ժողովքն ու ակումբները:

Բայց ասով ըսել չէ թէ ամենայն դերասան եւ դերասանուհի եւս անբարոյական անձինք են: Վաղադրաւն Էմմա Լիլի (*), կրնար

(*) Տե՛ս Թողք է, էջ 250.

ամենայն ազնուական օրիորդաց բարի օրինակ ըլլալ պարկեշտութեան: Նոյնպէս Միօրան Քարվալիս տիկինը՝ թէպէտ գուսան է՝ կարող է ամենայն մայրերու որդեսիրութեան եւ առաքինութեան օրինակ համարուիլ:

Այսպէս եւս՝ պէտք է կարծել թէ ամենայն դերասան եւ դերասանուհի՝ ստորին աստիճանի եւ աղքատ տներէ ելած են: Յիրաւի նոցա մեծագոյն մասը բաղդ եւ ստակ փրնտուելու համար է որ թատրոնի բեմը կենեն, բայց եւ այնպէս՝ չեն պակսիր օրինակներ՝ որ կցուցընեն թէ հարուստ ու բաղբաւոր անձինք եւս թատրոնի դռներէն ներս կմղուին, — բնագրու անդամագարձ ձգամբ մը:

Այսպէս ահա Մարիս երեւելի երգիչը, ազնուական մի է եւ բուն իւր անունն է Մարիգի Տի Քալիս: — Ռիսթօրի անունի իտալացի դերասանուհին՝ թէ եւ աղքատ ծնած՝ բայց յետոյ կոմսուհի եղած է, սակայն եւ այնպէս՝ թատրոնէն չկրնար հեռանալ:

Այժմ՝ նոր դերասանուհի մ'ալ ելաւ Մաճառատանէն՝ որ աւելի ալ բարձր տեղերէ ի թատրոն կիջնէ: Ինքը ծննդեամբը՝ կրտսէր Ափրաքիս իշխանուհի, եւ կարգուելէն վերջը կկոչուի Կոմսուհի Պաքսանի: Անհակառակելի յօժարութիւն մը գինքն ի թատրոն մղեց: Հոկտեմբերի 24-ին Լսրաւ Տօլեռնի թատրին մէջ առաջին անգամ հանդիսացաւ Ռասինի Phèdre ողբերգութեամբը: Եթէ Գէորգին մէջ պէտք եղած յարմարութիւնը չկրցաւ ցուցընել, բայց յետոյ « Il faut qu'une porte soit ouverte ou fermée » կատակերգութիւնը շատ յաջողութեամբ գլուխ հանեց, թէ եւ գաղղիացի ականջաց համար գեռ բաւական զգալի կըլլար դերասանուհւոյն օտար արտաքերութիւնը: Այս իշխանուհին թատրոն մըտնելէն յառաջ ուրիշ բանի ալ ձեռք զարկած էր. երկու վիպասանութիւն գրած էր՝ որ Մաճառատան շատ շուկ հանած էին: Ինք կըսէ թէ անընդդիմակ կոչում մը գինքն արգ ի թատրոն կհրաւիրէ:

— Անցեալ օր ընկերութեան մէջ Պաթեանի կոմսուհւոյն վրայ խօսք բացուելով՝ յիշատակուեցաւ նորա վերոյիշեալ խօսքը, որով եւ ինքիւր մը ելաւ թէ կարելի է թատրոնի համար ալ կոչում (vocation) բառը գործածել: — Տարակոյս չկայ, պատասխանեց մեզ ողբիցն ժիւլ Ժանկէն, տարակոյս չկայ որ այս ալ կոչումն է մըն է. որոյ վրայ շատ

ճիշդ կենէ Աւետարանի առածը թէ « Բազում են կոչեցեալ, եւ սակաւ են ընտրեալ »:

— Որովհետեւ թատրոնի վրայ եկաւ խօսքերնիս, ձեզի մեծ յաջողութիւն գանող նոր կատակերգութիւն մը յիշեմ, զոր յօրինեց Օթրալ Ֆեյոյե ժամանակիս անուանի թատրերգուաց եւ վիպասանից մէկը: Այս խաղը կըսուի Մոմօուս, որ հինգ արարուած բաժնուած է եւ վեց պատկեր (tableau):

Մոմօուսի անունն որ կարգաք չկարծէք թէ հեղինակը զունկնդիրն կամ զընթերցողն հին ժամանակներու տանի, ուր այդ բառը կնշանակէր բանակին չուն ցուցընող գրօշակը, եւ նախնի Գաղղիոյ պատերազմի աղաղակն էր:

Հեղինակին հաճոյ երեւցեր է Մոմօուս անունով միտել իւր կատակերգութեան նախադէմը (protagoniste), ուղեւոր անձնաւորել ինմա այն անձնասէր զգացմունքները, այն ընչաքաղց ապահովութիւնը, ու այն շահատենչ գործունէութիւնը որ այժմու ժամանակիս Գաղղիոյ մէջ տեսակ մը դաս մարդոց նկարագիրն է:

Պ. Մոմօուս՝ soli ժիւսե (Խուան) մի է՝ 50 տարուան հասած, միշտ ամբարիշտ, հեգնող եւ անառակ որ լաւ հասկըցած է թէ այն տարիքին՝ պէտք է որ հեշտութիւնը երկրորդական տեղին ունենան, եւ թէ՝ ամենայն ինչ պէտք է տեղի տայ փառասիրութեան առջեւ:

Կարծեմ ընթերցողացս ախորժելի բան մը կըլլայ եթէ Օ. Ֆեյոյեյի այս նոր եւ յաջողեալ կատակերգութեան համառօտ վերլուծութիւն մը տամ:

Մոմօուս սեղանաւոր մի է, մեծ հարբասութեան տէր. կարգուած է — կամ գէթ այնպէս կհամարին ամէնքը — ազնուաբարոյ եւ աղքատասէր կնոջ մը հետ, ուսկից ունեցած է երկու զաւակ, մին՝ աշխոյժ պատանի մը՝ խաղալու, զուարճութեանց եւ տանի մը՝ խաղալու, հօրը պատկերը: Իսկ միւշունդի ետեւէ, — հօրը պատկերը, Իսկ միւշունդի ետեւէ՝ աղնիւ եւ անմեղ օրիորդ մը: Մոմօուս հարստութեան հետ ունի միանգամայն եւ հաստատուն առաջջութիւն. — պարգեւ՝ զոր քիչ անգամ կշնորհեն երկինք հարուստներու:

Ի՞նչ կպակսի ուրեմն Մոմօուսի. — Քաղաքական պատիւ. կուզէ պատգամաւոր լինել:

Այս վախճանին առեւի ապահովաբար հասնելու համար Մոնոթուա իրեն երկու օգնական կամ գործիք կառնու, երկուսն ալ իրարմէ տարբեր ընութեամբ անձինք:

Առաջինը՝ դպրոցի հին ընկեր մի է, որ բոլոր կեանքը Գաղղիոյ եւ ուրիշ երկիրներու մէջ յեղափոխութիւն հանելու անցնելէն ետեւ, վերջապէս տարիքն առած, աղքատացած, տղոց տէր դարձած՝ հին բարեկամին քով կապաստանի:

Երկրորդը՝ երիտաւար դաստաբան մի է, ճարտար, բայց միւսոյն պէս աղքատ, որոյ հայրը՝ առեւոք Մոնոթուայի վաճառակիցն է եղեր, եւ որ յանկարծ սնանկանալով՝ ամօթէն ինքզինքն է սպաններ:

Եթէ Մոնոթուայի պէս խորամանկ եւ լաւ եւս ըսելով՝ անխիղճ մարդ մը՝ այս երկու անձինքն իրեն առաքեալ կընտրէ, տանը դուռն ու քսակին բերանը կբանայ նոցա դիմացն առատաբար, մանաւանդ որ՝ կարծես թէ աչք ալ կփակէ այն անոյշ հակամիտութեան զոր իւր աղջիկը կցուցընէ այս աղքատ փաստաբանին. հարկաւ կհասկընաք որ սոյն բանին զօրաւոր պատճառ մը պիտի ըլլայ:

Կուզէք իմանալ թէ ինչ է այն պատճառը. ականջ դրէք այն գաղտնի խոստովանութեանը՝ զոր բարեսիրտ ծերուկ Թիպեթ գանձապահը (խազնասար) կընէ, որ տեսնելով գառնուկը գայլին որս ընկած՝ կերթայ առ Պ. Սորէր, — այս անուն է երիտաւար դաստաբանին, — եւ կյայտնէ իրեն՝ թէ Մոնոթուայի հարստութիւնը ինչ աղբիւրէ կուգայ:

Մոնոթուա խորհախուժեամբ ուրիշի ձեռքով ոչինչ գնով մը գնած է եղեր Սորէրին հօրը սեփական հանքը, եւ այս կերպով միլիոններու տէր եղած, մինչդեռ խեղճ Սորէր՝ ամօթոյ եւ յուսահատութեան մէջ ընկած՝ անձնասպանութեամբ միայն կարծեր է ազատուիլ:

Այս խոստովանութենէն ծագած հանգոյցը կրնաք մակաբերել: Սորէրի սիրտը կսկսի ծփիլ իւր սիրոյն եւ հօրը յիշատակին մէջ, որովհետեւ ալ իրեն կիյնայ հօրը պատիւը յարուցանել, մանաւանդ թէ եւ վրէժխնդիր լինել: Կվազէ առ Մոնոթուա եւ քաջութեամբ կսկսի հօրը պատիւը պահանջել: Մոնոթուա իմանալով որ ծերուկ գանձապահը ամէն բան դուրս է հաներ, կբարկանայ՝ կկատղի: Մէյմ՝ ալ յանկարծ ներս կմտնէ Մոնոթուա տիկինը, իւր էրկանը երեսը զարնելով որ 20 տարիէ իվեր նորա անհաւա-

տարմութեանցը աչք փակելէն ետեւ, ալ չկրնար համբերել որ Մոնոթուա այն աստիճանի լրբանայ՝ մինչեւ իւր ամուսնոյն եւ իւր զաւակացը դիմացը յայտնի համարձակ տունն ընդունի բերութիացի մանկամարդ մարտիկիքս մը:

Ի՞նչ կըլլայ Մոնոթուա երբ այսպէս յանկարծ չորս կողմէն հալաշարուի. այն երկաթէ մարդը որ դիմացի եկածը կզարնէր ու կրփռէր, յանկարծ ամենէն ալ կանարգուի, նոյն իսկ այն աղքատ իւր հին ընկերակցէն որ վրայ կհասնի ու հարստահարելոց հետ կրմիաբանի հասարակաց հարստահարողին դէմ:

Բայց Մոնոթուա ոտք կելնէ, կգառնայ առ կինն, «Գնա, կկանչէ, ազատ ես այսուհետեւ, ոչ երբէք ամուսնական օրինաւոր կուպը զմեզ լծեր էր»: Եւ հին բարեկամին «Երթաս բարով, կգոչէ, ալ քեզի պէտք չունիմ. պատգամաւորութեան ընտրութիւնս արդէն ապահովցած է»: Իսկ փաստաբանին, «Դու ալ քու իրաւունքդ կստանաս, պարոն կպուայ, եւ եթէ դու զիս չկարենաս սպաննել՝ ես քեզ կսպաննեմ»: —

Այս ամենայն կտեսնէք որ կրից անխուսափելի հետեւանքն է, եւ որ խոր տպաւորութիւն կընէ հանդիսատեսից վրայ, մանաւանդ երբ Մոնոթուա կոտորած սրտով մը ու յուսահատ ձայնով կգառնայ երկու զաւակներուն, «Որդեակք իմ, կըսէ, ես մօրերնէդ պիտի բաժնուիմ. . . որուն հետ որ կուզէք մնալ՝ ընտրեցէք»: —

Այս սրտաշարժ տեսարանը ամենուն ալ սիրաւ մորմոքեց եւ ոչ ոք կրցաւ արցունքը բռնել, մանաւանդ որ Լաֆոն մեծ դերասանն էր որ կխօսէր:

Աղջիկը՝ մօրը ետեւէն կերթայ՝ յաղքատութիւն: Իսկ որդին՝ ամբ չնալով մինչեւ նոյն ժամանակ անցուցած պարապորդ կենացը վրայ, կվազէ որ զինուոր գրուի, չուզելով մնալ այնպիսի հօր մը քով: Կմնայ նա միւս միայն. . . միայն՝ իւր անբաւ հարստութեամբն ու փառասիրութեամբը. — պատգամաւոր ընտրուած է:

Մոնոթուա կմենամարտի Սորէրին հետ, եւ մահացու վէրք կուտայ այն ազնիւ երիտասարդին զոր իւր աղջիկն այնչափ կսիրէր: Խեղճ օրիորդը եղածը չգիտնալով՝ հօրը դիմաց կվազէ, աղաչելով որ թողութիւն տայ իւր փեսայացուն բերնէն փախած քանի մը ծանր խօսքերուն, եւ հաշտուի հօրը հետ:

Մէյ մ'ալ անդիէն ներս չբերեն զՍորէլ ա-
րիւնաշաղախ եւ հոգեվարք... Կիյնայ աղ-
ջիկը ու կմարի: Մոնթուա յուսահատ՝ վախ-
նալով որ աղջիկն ալ չկորսնցնէ՝ ինչ ընելի-
քը չգիտէր:

Անկարելի է ձեզ հասկըցընեմ թէ ինչ
սքանչելի կերպով ձեւացուց Լաֆոն այս տե-
սարանն, որ Օ. Ֆէօյէյի թատերգութեանց
մէջ ամենէն սրտաշարժ տեսարաններէն մէ-
կըն է անտարակոյս:

Այնուհետեւ զոլումը կ'թափանցէ Մոն.
Ժուսի սիրտը. բոլոր հարստութենէն կ'հրա-
ժարի, իւր զաւակացը մօրը հետ կ'ամուսնա-
նայ, կ'մխիթարուի տեսնելով զօրդին վիրա-
ւորեալ՝ բայց Մաճէնթայի մէջ շքանշանեալ.
եւ վերջապէս աղջկանը ձեռքը կուտայ երի-
տասարդ Սորէլին, ու երկու մատաղ սրտերու
սէրը կ'օրհնէ հայրաբար:

Այսպէս ահա կ'լմնայ այս երկայն՝ բայց
եւ ցանկալի կատակերգութիւնը, որուն վը-
րայ քիչ մը սովորականէն աւելի տեղեկու-
թիւն ուղեցի տալ, որովհետեւ այժմու Փա-
րիզու թատերական մեծ յաջողութիւնն է:

Կայսրն ու կայսրուհին ալ եկան իգեղեցիկ
թատրն Ժիւննակի, եւ խաղին լմնալէն վերջը
մեծ հաճութիւննին ցցուցին:

Կայսրը Ժիւննակի վերատեսչին գառնալով.
«Ժիւննակը, ըսաւ, միշտ լաւ բաներ կներ-
կայացընէ. եւ Օքթաւ Ֆէօյէյ ինչ որ կգրէ
միշտ այսպէս լաւ կգրէ»: — Կրնաք մակա-
բերել թէ այս քաջալերիչ անոյշ խօսքը՝
որ ինքնակալի մը բերնէն կ'ընէր՝ ինչ մեծ
ախորժ եւ խրախոյս ազգեցին անոնց սիրտը՝
որոց կ'վերաբերէր:

== Գողերու ճարտարութիւնը շատ է. բայց
ելիք նայէ որ ոչ միայն մարգիկ՝ այլ եւ գի-
պուածն ալ՝ անոնց հակառակ է, եւ զիրենք
արգարութեան ձեռք կ'մատնէ:

Անցեալ կիրակի Փարիզու իսպախան ըսուած
ծառափողոցին (boulevard des Italiens) վրայ կէս
գիշերուն աղքատ աղջիկ մը կանցնէր. կա-
զին լուսովը գեալինը շողշողուն բան մը կը-
տեսնէ, կծու կ'վերցընէ՝ նայի որ փառաւոր
լանջասեղ (սրօշ) մըն է գտածը. «Արդեօք ոս-
կի է... այս մեծ մեծ ցոլուն քարերը ագա-
մանդ են արդեօք» ինքնիրեն մտածելուն
ժամանակ՝ քովը կ'մօտենայ երիտասարդ մը,
«Օրիորդ, կըսէ, կարծեմ գեանէն բան մը
գտաք. կարելի է տեսնել, — Ինչու չէ,
կպտտասխանէ աղջիկը, երիտասարդին ձեռ-

քը տալով, այս լանջասեղն է գտածս, որ ան-
շուշտ մեծ խաթունի մը կուրծքէն ընկած
պիտի ըլլայ: Մեղք, ինչպէս ուշ է. տէրու-
թեան տեղը փակուած է, չէ նէ շիտակ կեր-
թայի պաշտօնատէրին կյանքնէի որ հասցը-
նէ իրեն տիրոջը. ո՞գիտէ խեղճը ինչ տագ-
նապի մէջ է այժմ»:

Երիտասարդը լաւ մը քննելէն ետեւ կը-
գառնայ «Օրիորդ, կըսէ, ես ակնավաճառ
(կրկանը) եմ, ուստի կարծեմ պէտք է ձեզմէ
աւելի ճանչնամ այս տեսակ բաները: Այս
լանջասեղը իրաւ լաւ շինուած է ու շատ հաւ-
նեցայ, բայց ոչ եթէ ոսկի է՝ այլ ոսկեղօծ
պղինձ. վրայի քարերն ալ ոչ եթէ ագա-
մանդ են, այլ շինծու ապակիներ (սափ).
բոլոր բոլոր ընէ երկու ֆրանք, եւ ոչ աւե-
լի: Արդ երկու ֆրանքնոց բանի համար կա-
ժէ որ վաղը երթաք տէրութեան պաշտօնա-
տեարց յանձնէք... մեղք է ձեզի. ամէնքն
ալ ձեր միամտութեանը վրայ պիտի խնտան:

— Կզարմանամ ձեր ըսածին...:

— Ո՛հ, օրիորդ, մի՛ զարմանաք. նայեցէք
ինչ կըսեմ. ես ձեր հասակովը քոյր մը ունիմ
որ պիտի վաղը կարգուի. թող իրեն ընծայ
տանիմ այս լանջասեղը. ահա 2 երկու ֆրանքի
տեղ ձեզի 5 ֆրանք: Այս ըսաւ երիտասար-
դը ու 5 ֆրանքնոց ոսկի մը հանեց քսակէն,
տամ ըսելուն չմնաց՝ ուժով ձեռք մը բըռ-
նեց յանկարծ իւր բազուկը. ետին դարձաւ,
ինչ տեսնէ. քաղաքապալ զինուոր (sergent de
ville) մը՝ որ բոլոր եղածը կեցեր գիտեր էր,
ուստի լաւ ժամանակին վրայ հասաւ, բռնեց
գողը, լանջասեղը ձեռքէն առաւ, գողն ալ
փողն ալ բարեկարգարան (փոլիս) տարաւ:

Եղած քննութենէն իմացուեցաւ որ այդ
երիտասարդը՝ յիրաւի պէտք էր լաւ հաս-
կընար լանջասղան գինը, որովհետեւ ակնա-
վաճառի քով կ'ծառայէր, բայց բանը այն է
որ երկու ֆրանք ածէք կտրեր է այն լանջ-
ասեղին որ յորս հազար ֆրանքի (20 հազար
դրուշի) արժէք ունի եղեր: Կարգուելիք քոյրն
ալ՝ շինծու բան մըն է եղեր, վասն զի երի-
տասարդը հայր մայր չունեցող տեսակէն է
եղեր: Ինչ եւ իցէ երկրորդ օրը հարանիքի
երթալու տեղ (ինչպէս կըսէր) բանա գնաց,
բուն հարանիքը՝ կմնայ այն խեղճ աղջկան՝
որուն բախտը 4 հազար ֆրանք օժիտ տուաւ,
անշուշտ իվարձ բարեսրտութեան նորա:

== Թուղթս քաղաքական լրերով սկսայ՝ քա-
ղաքական լրով մ'ալ վերջացընեմ, ուսկէց

համառօտ բարոյական մը ունիմ հանելիք սի-
րելի ազգիս: — Ահա լուրը:

Յունաց թագաւորն Գէորգ Ա. — ինչ-
պէս որ ուրիշ անգամ ըսինք — որոշած էր
որ թագաւորական ակօռն ելնելէն յառաջ
եւրոպիոյ մեծ մայրաքաղաքներն ճամբոր-
դութեամբ անցնի: Ուստի Փեթրպօլսկ, Պը-
րիւքսէլ, Լոնտօն, Փարիզ պատեցաւ, եւ ա-
մենայն տեղ արքայաշուք փառօք ընդունուե-
ցաւ: — Թուրքէն մտաւ Միջերկրական ծով,
Հելլէն նաւով, որուն ուղեկից ընթացան Ռուս,
Գաղղիացի եւ Անգղիացի մարտանաւք, իը-
րեւ պաշտպան տէրութիւնք Յունաստանի:

Թագաւորն արդէն հասաւ իւր մայրաքա-
ղաքը եւ մեծ փառօք ընդունելութիւն դտաւ
իւր նոր հպատակներէն, որոց եւ ծանուցում
մը ուղղեց. մէջն այս իմաստները արժանի
են յիշատակի:

«Ես ձեզ չեմ բերեր ոչ ճարտարութիւն
իկառավարութեան, ոչ մեծ փորձառութիւն
մը, այլ՝ անկեղծ սէր:

«Ես հաւատք ունիմ մեր ապագայ ճակա-
տագրաց փոփոխ հաղորդութեանը վրայ:
Պիտի ջանամ որ Յունաց սովորութիւնքը
սիրեմ, պիտի մեծարեմ նոցա կենցաղն ու
լեզուն. պիտի պահպանեմ ազգային Սահ-
մանագրութիւնը:

«Չորս կողմն պիտի առնում ամենէն աւե-
լի փորձառու մարդիկն, եւ առանց մտածե-
լու ուրիշ անգամօտան քաղաքական բաժան-
մանը վրայ, պիտի ընեմ զՅունաստան օրի-
նակ բոլոր Արեւելից»:

— Կըէք, Հայեր, Յունաց թագաւորը կը-
խոստանայ որ զՅունաստան օրինակ տայ
նախանձելի եւ զարմանալի բոլոր Արեւելից:
Դուք ալ Արեւելքի ժողովուրդ էք, ուրեմն
եւ ձեզ համար է այդ խօսքը:

Հետեւեցէք Յունաց:

Այդ ձեր գրացի ազգը մինչեւ ցայժմ
շատ բան ըրաւ՝ որոց վրայ պէտք է իք զար-
մանալ ու նախանձու վառուիլ որ հետեւիք...
Կրնաք հասկընալ թէ ինչ ըսել կուզեմ...

Ո՞ր բանին հետեւեցաք...

— Եւ ոչ մէկին:

Դոնէ այսուհետեւ աշուրնիս բանամք. գի-
տեմք Յունաստանի նոր նոր ըրած յառա-

ջագիւմութիւններն, ու չթողուք զՀայաս-
տան յետս: Հայաստան եւ Յունաստան քոյր
են իրարու. պէտք է որ միշտ միասեղ ըն-
թանան: Եթէ Տաճկաստանի եւ Ռուսաստանի
հպատակ Յոյները հաղորդակից են մեր բազ-
մին, ապա ամօթ է մեզ որ մեք ետեւ մը-
նամք ու նոքա յառաջ անցնին:

Յաւալին այն է որ մեր ազգին վրայ փոք-
րագութիւն մը, ամբածութիւն մը աւիրած է
գրեթէ ամենայն տեղ, որով մեծ մեծ գոր-
ծառնութեանց ձեռք զարնելը՝ մեզի համար
անսովոր բան մը դարձեր է այժմու ժամա-
նակը, մինչդեռ Յոյնք՝ անկորուստ պահած
են իրենց ձեռնարկու (entreprenant) ոգին որ
գիրենք մինչեւ յանդուգն գործերու կտանի,
եւ իրենց անվախութեամբն ու ընկերսիրու-
թեամբը կրնան գրեթէ միշտ յաջողեցընել:

Իսկ մեք Հայքս՝ չէ թէ միայն ազգային
մեծ մտածութիւն մը, փառաւոր մէկ գործ
մը չեմք ըներ, այլ եւ եթէ գտնուի մեր
մէջ մէկն որ մեծամեծ գործոց ձեռք զարնէ,
գիտէք ինչ կընեմք... փոխանակ խրախու-
սելու զինքը եւ յաջողութիւն մտալթելու՝
կսկսիմք պախարակել զինքը, մէկը կըսէ թէ
«Բէհ, ուժէն վեր բանի ձեռք զարկաւ, պիտի
չկրնայ տակէն ելնել»: Ուրիշ մը կ'աղէ թէ
«Կտեմէք՝ շատ չանցնիր պիտի կործանի»:
Ուրիշ մէկ բարեսիրտ մ'ալ (եւ ասոնք խիստ
շատ են մեր ազգին մէջ ամէն ժամանակ եւ
ամէն տեղ) կսկսի սուտեր շինել ու ամէն
տեղ տարածել այն մարդուն՝ այն գործին
վրայ, որով ազգին գիւմաց ճերմակը սեւ կը-
ցուցընէ եւ գործոյն լաւութեանն ալ արդէն
խափանիչ կըլլայ, հասարակաց համարումը
վերցընելով, ու բոլորովին ներհակ ու ծուռ
համարմունք մը ազգել տալով գործոյն եւ
գործողին վրայ:

Ի՞նչ յոյս ունիք որ այսպիսի չարասե-
րերով լցուած ժողովրդեան մը մէջ բարի ու
մեծ բան մը յաջողի... Մանաւանդ՝ երբ
ազգն ալ պատրաստ է կարծես աւելի գէշին
հաւատալ քան թէ լաւին... աւելի կա-
կածել քան թէ վստահել... աւելի յուսա-
հատեցընել քան թէ քաջալերել ու սիրտ տալ...

Ո՛հ, երանի թէ ըսածիս տխուր փորձե-
րը ամէն օր չտեսնէինք աչքերնուս առջեւ...

Հ. ՐԱՀԱՅ.